

EUROSTUDENT VII Eesti uuringu¹ põhisõnumid ja poliitikasoovitused

1. Võrdsed võimalused

Eestis ei ole kõrgharidus erinevatele sotsiaalsetele gruppidele võrdväärselt kättesaadav: haavatavad grupid (kõrgharidustaustata inimesed, rahvusvähemused, erivajadusega inimesed) on alaesindatud.

Pea kõikides EUROSTUDENT riikides on kõrgharidustaustata inimesed üliõpilaskonnas alaesindatud². Eestis on see lõhe teiste EUROSTUDENT riikidega võrreldes üks reljееfsemaid³ ning see on viimastel aastatel suurenenud. Kui 35–64aastaste Eesti meeste seas on kõrghariduseta isikute osakaal ühiskonnas 75%, kusjuures võrreldes EUROSTUDENT VI Eesti uuringu (edaspidi E:VI)⁴ lainega on see jäänud suhteliselt samaks (76%), siis üliõpilaste, kelle isal ei ole kõrgharidust, osa tudengkonnas on oluliselt väiksem (60%) ning see on võrreldes eelmise lainega vähenenud (E:VI: 66%). Ühtlasi paistab Eesti EUROSTUDENT rahvusvahelises võrdluses silma kui riik, kus kõrgharidustaustata õppijate⁵ osakaal üliõpilaskonnas on üks madalamaid (32% vs. EUROSTUDENT keskmine 43%⁶). Sarnaselt üldise trendiga⁷ kalduvad ka Eestis need, kelle vanematel ei ole kõrgharidust, suunduma õppima pigem rakenduskõrgharidusse (56%) ja vähem BA- (37%), MA- (38%) või integreeritud õppesse (30%), mis sotsiaalset mobiilsust parimal võimalikul moel ei toeta. Lisaks näitas EUROSTUDENT VII Eesti uuring (edaspidi E:VII), et sarnaselt E:VI-ga on Eesti kõrghariduses alaesindatud venekeelse taustaga noored⁸. Sealjuures kalduvad venekeelse taustaga õppijad piirduma esimese astme kõrgharidusega, st magistriõppesse lähevad neist õppima vähesed (BA: 10%, rakenduskõrgharidus: 9%, MA: 5%). Eesti kõrghariduses on alaesindatud ka erivajadusega inimesed⁹, kusjuures just Eestis on see lõhe EUROSTUDENT riikide võrdluses kõige teravam: erivajadusega inimeste osakaal tudengkonnas moodustab vaid 39% 16–29aastaste erivajadusega inimeste osakaalust ühiskonnas (EUROSTUDENT keskmine: 118%)¹⁰.

Üks oluline põhjus, miks Eestis ei ole kõrgharidus erinevatele sotsiaalsetele gruppidele võrdväärselt kättesaadav, on eelduslikult see, et Eesti kõrghariduspoliitikas puudub strateegia, mis võrdsete võimaluste teemale keskenduks.

POLIITIKASOOVITUS. Kirjeldatud trendid (kõrgharidustaustata inimeste alaesindatus kõrghariduses ning nende koondumine pigem rakenduskõrgharidusse; rahvusvähemuste alaesindatus kõrghariduses,

¹ Koppel, K., Haugas, S., Mägi, E. (2020). EUROSTUDENT VII: Eesti lühiülevaade. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

² Moodustades ühiskonnas esindatutest keskmiselt ca 80%.

³ Hauschildt, K., Gwosc, C., Schirmer, H. and Cras, F. (s.d.). The social dimension of student life in the European Higher Education Area in 2019. https://www.eurostudent.eu/download_files/documents/Eurostudent_brochure_WEB.pdf

⁴ Haaristo, H.-S., Kirss, L., Leppik, C., Mägi, E., Haugas, S. (2017). Eesti üliõpilaste eluolu 2016: rahvusvahelise üliõpilaste uuringu EUROSTUDENT VI Eesti analüüs. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

⁵ St üliõpilased, kelle kummalgi vanemal ei ole kõrgharidust

⁶ Hauschildt, K., Gwosc, C., Schirmer, H. and Cras, F. (s.d.). The social dimension of student life in the European Higher Education Area in 2019. https://www.eurostudent.eu/download_files/documents/Eurostudent_brochure_WEB.pdf

⁷ Ibid.

⁸ Aastatel 2005–2020 õppis kolmandas kooliastmes vene õppekeeles 19% õpilastest, lisaks veel 4% eesti keelekümbuses, ent tudengkonnas moodustavad vene keeles põhihariduse omandanud õppijad kõigest 9%.

⁹ Täpsemalt: erivajadusega inimesed, kes tunnevad end igapäevaelus erivajadusest tulenevalt piiratult

¹⁰ Hauschildt, K., Gwosc, C., Schirmer, H. and Wartenbergh-Cras, F. (2021). Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Conference version: EURSTUDENT Synopsis of Indicators 2018–2021. https://www.stjornarradid.is/library/01--Frettatengt---myndir-og-skrar/MRN/EUROSTUDEND_ensk_2021.pdf (15.06.2021)

iseäranis MA-astmel; erivajadusega inimeste alaesindatus kõrghariduses) kalduvad ilma poliitikasekkumisteta aset leidma universaalselt. Seega tuleb selliste sotsiaalset mobiilsust pärssivate trendide ohjeldamiseks ehk kõrghariduse omandamise võimaluste võrdsustamiseks Haridus- ja Teadusministeeriumil luua kõrghariduse võrdsete võimaluste strateegia. Strateegia peab saama tugevaks aluseks, kujundamaks kõrghariduspoliitikaid edaspidi nii, et võrdsete võimaluste printsiip oleks seatud prioriteetsele kohale. Võrdsete võimaluste maksimaalseks toetamiseks tuleb kombineerida nn uusi ja vanu poliitikaid¹¹ ehk lisaks tugisüsteemide tugevdamisele (nt piisava rahalise toe võimaldamisele madalama sotsiaalmajandusliku taustaga tudengitele) tuleb tegeleda ka haavatavate gruppide esindajate julgustamisega kõrgharidusse sisenema nt nügimispoliitikate ja teiste avalikkuse teadlikkust tõstvate poliitikate abil. Selline kombineeritud lähenemine võimaldab lisaks üliõpilaste sotsiaalsete riskide maandamisele (nt läbi elamisväärse sissetuleku võimaldamise madalama sotsiaalmajandusliku taustaga tudengitele) mõjutada ka ühiskondlikke hoiakuid (nt seoses sellega, keda nähakse kõrgharidusse „kuuluvat“ ja keda mitte).

2. Töö- ja õpimustrid

Eesti üliõpilased töötavad õpingute kõrvalt palju ning nad teevad seda peamiselt tulenevalt vajadusest katta oma elamiskulud. Kolmandik õpingute kõrvalt töötavatest üliõpilastest tunneb, et töötamine põhjustab neil õppimises raskusi – selle näitaja poolest on Eesti EUROSTUDENT riikide seas esikohal.

Eestis töötavad üliõpilased õpingute kõrvalt rohkem kui EUROSTUDENT riikides keskmiselt (68% vs. EUROSTUDENT keskmine: 61%), tehes seda peamiselt tulenevalt vajadusest katta oma elamiskulud (78% vs. EUROSTUDENT keskmine: 69%)¹². Rahvusvahelises võrdluses moodustab töötamisest saadav tulu Eesti üliõpilaste igakuistes kogusissetulekutes suure (64% vs. EUROSTUDENT keskmine: 54%), samas kui riiklikud toetused väikese osa (25% vs. EUROSTUDENT keskmine: 42%). Eestis on rahvusvahelises võrdluses esikohal nende õpingute kõrvalt töötavate üliõpilaste osakaalu poolest, kes tunnevad, et neil on töötamise tõttu õppimisega raskusi (33% vs. EUROSTUDENT keskmine: 17%). Üliõpilaste seas, kes töötavad õpingute kõrvalt vähemalt 20 tundi nädalas, on Eestis neid, kes töötamisest tulenevaid õpiraskusi tajuvad, tervelt 60%, paigutudes ka selle näitaja poolest rahvusvahelises võrdluses esikohale (EUROSTUDENT keskmine: 40%). Seega on ootuspärane, et võrreldes EUROSTUDENT riikide keskmisega on Eestis enam neid üliõpilasi, kes tunnevad, et nad tahaksid pühendada õpingutele rohkem aega kui nad seda teevad.¹³

POLIITIKASOOVITUS. Arvestades Eesti üliõpilaste igakuiste sissetulekute suurt sõltuvust töötasust, väikest riiklike toetuste osa ning seda, et töötamine tekitab õpiraskusi suhteliselt suurel osal tudengitest, tuleb Haridus- ja Teadusministeeriumil üliõpilaste õppetoetussüsteemi uuendada selliselt, et see vastaks üliõpilaste majanduslikele vajadustele senisest paremini, võimaldaks neil soovi korral töötada vähem ning keskenduda rohkem õpingutele ja tulla seeläbi õpingutega paremini toime.

¹¹ Häusermann, S. (2012). The Politics of Old and New Social Policies. In: G. Bonoli and D. Natali, *The Politics of the New Welfare State*. Oxford: Oxford University Press, 111–132.

¹² Hauschildt, K., Gwosc, C., Schirmer, H. and Wartenbergh-Cras, F. (2012). Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Conference version: EURSTUDENT Synopsis of Indicators 2018–2021. https://www.stjornarradid.is/library/01--Frettatengt---myndir-og-skrar/MRN/EUROSTUDEND_ensk_2021.pdf (15.06.2021)

¹³ *Ibid.*

3. Vaimne tervis

Ligi kümnendikul (9%) Eesti üliõpilastest on enda kinnitusel vaimse tervise probleem – see näitaja on võrreldes eelmise EUROSTUDENT uuringulainega tõusnud kolm korda. Uurides tudengitelt, kuivõrd on neil viimase kuu vältel esinenud konkreetseid vaimse tervise probleemidele viidata võivaid seisundeid, selgus, et tegelikult võib vaimse tervise probleemide all kannatada märksa suurem osa Eesti tudengkonnast, mis näib viitavat üliõpilaste ebapiisavale teadlikkusele vaimse tervise probleemidest. Vaid iga seitsmes erivajadusega (nt vaimse tervise probleemiga) üliõpilane¹⁴ leiab, et riigi, kohaliku omavalitsuse ja kõrgkooli tugi, mida erivajadusega tudengitele pakutakse, on piisav. Samal ajal iga kolmas ütleb, et tugi ei ole (üldse) piisav.

Ligi poolt üliõpilaskonnast iseloomustab sageli või pidevalt liigne muretsemine paljude asjade pärast (47%) ning loidus ja väsimustunne (45%). Umbes kolmandik tajub sageli või pidevalt pingetunnet või võimetust lõdvestuda (37%), vähenenud tähelepanu ja keskendumisvõimet (34%) ning kurvameelsust (30%). Vaimse tervise probleeme esineb rohkem bakalaureuseõppes, nooremate, madalama sissetulekuga, erivajadusega, mittetöötavate ning lasteta tudengite seas.

Vaid üks seitsmest (14%) erivajadusega üliõpilasest¹⁵ ütleb, et riigi, kohaliku omavalitsuse ja kõrgkooli tugi, mida erivajadusega üliõpilastele pakutakse, on piisav. Selle näitaja poolest jääb Eesti alla EUROSTUDENT riikide keskmisele (19%). Kolmandik (35%) Eesti erivajadusega üliõpilastest kinnitab, et tugi ei ole (üldse) piisav, sarnanedes sellega EUROSTUDENT keskmisele (37%). Eesti eristub enamikest teistest EUROSTUDENT riikidest selle poolest, et võrdlemisi suur osa end erivajaduse tõttu vähemalt osaliselt piiratuna tundvatest tudengitest (33% vs. EUROSTUDENT keskmine: 24%) ütleb, et nad ei taha/vaja tuge. Eestist suurema osa moodustavad sellised tudengid ainult neljas EUROSTUDENT riigis: Poolas (46%), Leedus (35%), Tšehhis (35%) ja Luksemburgis (37%), ning Eestiga sama suur on vastav osakaal Iirimaa ja Rootsis.¹⁶

E:VII uuring näitab, et Eesti kõrgharidussüsteem ei ole erivajadusega tudengite suhtes piisavalt avatud: üliõpilased, kes sageli tunnevad, et nad ei kuulu kõrgharidusse, on peaaegu kolm korda enam esindatud erivajadusega kui erivajaduseta üliõpilaste seas (22% vs. 8%).¹⁷ Üliõpilaste osa, kes tunnevad, et nad ei kuulu kõrgharidusse, ei ole ei erivajaduseta ega ka erivajadusega tudengite seas Eestis EUROSTUDENT riikide võrdluses kõrgeimate seas, küll aga on Eesti EUROSTUDENT riikide esirinnas eelkirjeldatud lõhe poolest, st erinevus erivajaduseta- vs. erivajadusega tudengite seas, kes sageli tunnevad, et nad ei kuulu kõrgharidusse, on Eestis EUROSTUDENT riikide seas üks suuremaid. Teisisõnu on Eesti kõrgharidus erivajadusega tudengite suhtes erivajadusega tudengite endi tunnetuse põhjal üks suletumaid.

POLIITIKASOOVITUS. Arvestades vaimse tervise probleemide olemasolu tunnistanud üliõpilaste kolmekordset kasvu võrreldes eelmise EUROSTUDENT Eesti uuringu lainega, tuleb Haridus- ja Teadusministeeriumil võtta vaimse tervise teema kõrghariduses senisest enam fookusesse. Üliõpilaste vaimse tervise toetamiseks tuleb luua terviklik kõrghariduse vaimse tervise poliitika, mis moodustab

¹⁴ Täpsemalt: erivajadusega üliõpilane, kes tunneb end oma erivajaduse tõttu kasvõi osaliselt piiratult

¹⁵ St üliõpilased, kes end oma erivajaduse tõttu vähemalt osaliselt piiratuna tunnevad

¹⁶ Hauschildt, K., Gwosc, C., Schirmer, H. and Wartenbergh-Cras, F. (20212). Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Conference version: EURSTUDENT Synopsis of Indicators 2018–2021. https://www.stjornarradid.is/library/01--Frettatengt---myndir-og-skrar/MRN/EUROSTUDEND_ensk_2021.pdf (15.06.2021)

¹⁷ *Ibid.*

omakorda osa riiklikust vaimse tervise edendamise strateegiast. Strateegia loomise ning poliitikameetmete kujundamise jaoks tuleb võtta sisendit EUROSTUDENT Eesti uuringutest ja teistest asjakohastest uuringutest ning lisaks tuleb läbi viia uuring, mis aitab vastata küsimustele, millele senised uuringud veel vastuseid andnud ei ole. Näiteks vajab selgitamist, kas vaimse tervise probleemide tunnistamise kolmekordset tõusu Eesti tudengite seas seletab vaimse tervise probleemide tegelik esinemissageduse kasv või üliõpilaste teadlikkuse tõus vaimse tervise probleemidest. Arvestades, et E:VII uuring on tehtud COVID-19 pandeemia eelselt, on lisauuringut vaja ka selleks, et täpsustada olukorda pandeemia valguses, sest on alust eeldada, et pikaajaline kaugõppel viibimine, isolatsioonis olek, keeruline tööturuolukord ja sellest tulenenud võimalikud majandusraskused on üliõpilaste vaimset tervist veelgi halvendanud. Uuringuga on vaja välja selgitada ka, millest täpsemalt tuleneb erivajadusega tudengite võrdlemisi kõrge rahulolematus riigi, kohaliku omavalitsuse ja kõrgkooli pakutava toega, et võtta seda teadmist arvesse tugisüsteemide edasiarenduses ja tervikliku kõrghariduse vaimse tervise poliitika kujundamisel. Praegustele teadmistele tuginedes saab eeldada, et meetmed, mida tudengid vajavad, on sellised, mis (a) aitavad tõsta üliõpilaste teadlikkust vaimse tervise probleemidest (arvestades EUROSTUDENT VII Eesti uuringus ilmnenuid lõhet vaimse tervise probleemide märkimise ning vaimse tervise probleemidele viidata võivate emotsionaalsete seisundite tajumise vahel) ning (b) toetavad tudengite suutlikkust end vaimse tervise probleemide korral aidata (arvestades EUROSTUDENT VII uuringust selgunud teadmist, et umbes kolmandik Eesti üliõpilasi tajub sageli või pidevalt pingetunnet või võimetust lõdvestuda, jne).

Märkused:

EUROSTUDENT VII Eesti uuring viidi läbi aastatel 2018–2020 ning sellele eelnev EUROSTUDENT VI Eesti uuring aastatel 2016–2018. EUROSTUDENT VII rahvusvaheline uuring viiakse läbi aastatel 2018–2021.